

CSIKÁNY TAMÁS

A SZABADSÁGHARC HADMŰVÉSZETE 1848–1849

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015. 378 o. ISBN 978-963-327-647-1)

Az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc történetének könyvtárnyi irodalmában az utóbbi időben már örvendetesen szaporodik a hadtörténelmi tárgyú munkák száma is. Ezek döntő többsége azonban elsősorban csak egy-egy összecsapás, hadjárat, hely, vagy személy történetét tárgyalja a szabadságharc időszakában; kevés az olyan munka, amely a korabeli nemzetközi „trendeket” figyelembe véve értékeli a hazai történéseket, hadieseményeket. Ezért is kiemelkedő Csikány Tamás hadtörténész munkássága, aki kezdettől a XIX. századi európai hadművészet „szemüvegén” keresztül vizsgálta a magyar szabadságharc katonai történetét; elemezve és összevetve azt a korabeli hadtudomány által megkövetelt elvekkel. Számos ez irányú cikk, tanulmány és kisebb kötet után a szerző mostani könyvében lényegében összegzi több évtizedes vizsgálódása eredményét, és ezzel lényegében „értékeli” az 1848–1849-es „magyar hadművészetet” a korabeli modern európai hadtudomány szempontjai szerint.

Ahogy maga a szerző a kötet előszavában Carl von Clausewitz, a nagy porosz katonai teokratikus nyomán írja, „a hadművészet... az adott eszközök harcban való felhasználásának művészete”. Így Csikány Tamás elsősorban a katonai vezetés szempontjából vizsgálja a magyar szabadságharc eseményeit. Ez annál is inkább indokolt, mivel a francia forradalmi, majd a napóleoni háborúk időszaka (1792–1815) alapjaiban változtatta meg a háborúról és a katonai vezetésről alkotott elképzeléseket, amely az addigi „sablonos” hadviselés helyett jóval nagyobb teret nyitott a hadvezérek és katonák egyéniségének érvényesülésére. Az ekkor kikristályosodó „új rendszer” pedig lényegében a XIX. század végéig meghatározta a háborúk arculatát, így a magyar 1848–1849-re is alapvető hatással volt. A szerző ezért a felvezetésben az alapfogalmak tisztázása után előbb a „napóleoni titok” megfejtésére vállalkozó korabeli katonai szakírók munkásságát foglalja össze röviden Károly főhercegtől Jomini tábornokig, majd az 1848–1849-es szabadságharc történetét feldolgozó fontosabb, a XIX. század közepétől napjainkig megjelent műveket sorolja fel és értékeli.

Az első fejezetben a hadászati vezetés kerül bemutatásra a magyar tavaszi hadjárat gödöllői hadműveletének (1849. április 1–7.) példáján keresztül. Csikány Tamás itt előbb a napóleoni kor vezetési elveit, illetve a későbbi katonai szakírók segítségével az új hadvezetési metódus lényegét ábrázolja, majd a választott magyar példa indoklása után a hadművelet előzményeit, a terület és az akkori időjárás viszonyait, valamint a cs. kir. és a magyar oldal elképzeléseit mutatja be. Ezt követi a konkrét magyar haditerv részletes ismertetése, amelyből kiderül, hogy előkészítésében milyen szerepe volt az azt kidolgozó Klapka György tábornokon kívül Vetter Antal altábornagynak, Bayer József alezredesnek és még Kossuth Lajosnak is. Ezután ismerhetjük meg magának a hadműveletnek a vezetését, amely végül az április 6-i isaszegi csatában érte el csúcspontját. A fejezetet záró értékelésben a szerző megállapítja, hogy a hadműveleteket magyar részről irányító Görgei Artúr tábornok tehetséges alárendeltjeinek támogatásával és a politikai vezetés háttértámogatásának köszönhetően sokkal sikeresebben birkózott meg a hadjárat során fellépő „súrlódással”, mint cs. kir. ellenfele, a politikai vezetés és beosztott alparancsnokai bizalmát ekkorra már elvesztő Alfred zu Windisch-Grätz tábornagy. Így, bár a magyar hadművelet végső célját (a cs. kir. főerők elszorítását Pest előteréből) nem érte el, a magyar hadvezér szilárd, célra összpontosító vezetésének köszönhetően végül vereséget mért folyamatosan kapkodó, terveit naponta változtató osztrák ellenfele főseregére, és megőrizte a hadászati kezdeményezést.

A második, egyben a kötet leghosszabb fejezetében a harcászati vezetést ismerhetjük meg az 1849. július 2-i, második komáromi csata példáján keresztül. A szerző itt előbb a harcászat XIX. századi elméletével ismerteti meg az olvasót, majd a gyalogság, a lovasság és a tüzérség korabeli szervezetét, működését és harcmódját, valamint a három fegyvernem együttműködését vizsgálja. Ezt követi a csata előzményeinek, az összecsapás helyszínének, az aznap időjárásnak, a két fél hadseregének és vezetőinek a bemutatása. Csikány Tamás magát a csatát három részre (Ácsi-erdő és a monostori sáncok; Ószőny és környéke; Herkálypuszta) bontva ismerteti, és ezen ütközetek mentén a korabeli erdei és sáncok elleni harc, a településharc, valamint a nagy lovassági össze-

csapások általános jellemzőit is ábrázolja. A két fél erőviszonyainak, csapattesteinek, vezetőinek megismerése mellett a számtalan forrásnak és visszaemlékezésnek köszönhetően a beosztott tisztek és az egyszerű katonák érzéseibe, gondolataiba is bepillantathatunk. A záró értékelésnél a szerző megjegyzi, hogy bár az új cs. kir. fővezér, Julius von Haynau tábornok főerege túlerejével először a komáromi sáncrendszerbe szorította vissza a magyar sereget, ezt követően ellenfele hibáit kihasználva Görgei Artúr ellentámadást indított. Ennek során ugyan eredeti elképzeléseihez képest a cs. kir. balszárny vonalát nem tudta áttörni, de az ellenfél visszavetésével megállította a cs. kir. főszereg addigi lendületes előrenyomulását, és helyhez kötötte azt Komárom alatt.

A harmadik, a magasabb harcászat (vagyis egy csata vezetésének) elméletét bemutató fejezet szinte a második rész folytatásának is tekinthető, mivel példának az 1849. július 11-i, harmadik komáromi csatát választotta a szerző. Itt előjáróban megismerhetjük a magasabb harcászat korabeli vezetési elméletét, majd a július 2-á óta eltelt időszak eseményeit, a magyar haditerv kialakulásának körülményeit. Ezt követi a két fél helyzetének, hadseregének és hadművelési terveinek, valamint az időjárásnak és a terepnek az ismertetése. Ezután Csikány Tamás részletesen bemutatja a csatának, mint áttörési kísérletnek a menetét, és számos új részlettel bővíti az eddigi ismereteket. Záró értékelésében megállapítja, hogy – noha az erőviszonyok július 2-ához képest javultak a magyar fél szempontjából – az áttörési kísérlet rossz terve, a csatát vezető Klapka tábornok határozatlansága és egyes alparancsnokai (Pikéty Ágoston és Nagysándor József tábornokok) késlekedése miatt nem sikerült a jól védekező cs. kir., illetve orosz csapatok legyőzése, visszavetése.

A negyedik fejezet a vízi akadályok támadását és védelmét a közép-tiszai cibakházi hídról 1849 februárjában folyó harcokkal illusztrálja. Itt előbb a vízi akadályokért vívott harc elméletével, folyók és hidak védelmével, illetve támadásával ismerkedhetünk meg. Ezt követi a cibakházi híd elleni, 1849. február 24-én végrehajtott cs. kir. támadás előzményeinek, a híd katonaföldrajzi helyzetének, az időjárásnak, illetve a két fél erőinek és elképzeléseinek a feltárása. Csikány Tamás ezután mutatja be részletesen a cs. kir. kudarccal végződő ütközet eseményeit, amelyet a hivatalos jelentéseken túl számos korabeli elbeszélő forrás, valamint visszaemlékezés tesz különösen élővé. A szerző értékelésében végül megállapítja, hogy a jól felkészült magyar védelemmel szemben a bevetett cs. kir. csapatoknak lényegében nem volt reális esélyük a híd birtokbavételére, és lerombolására sem. Ezt a részt a történet márciusi következményeinek ismertetése zárja.

Az ötödik fejezet a várharcok vezetésével, azon belül Temesvár erődjének 1849-es ostromával és védelmével foglalkozik. Csikány Tamás itt előbb a várharcok korabeli elméletével, az új erődítési és ostromlási elvekkel ismerteti meg az olvasót, majd Temesvár erődje helyzetét és állapotát mutatja be 1849. április 25-e, az első magyar záró csapatok feltűnése előtt. Ezt követi a cs. kir. helyőrség, illetve a József Bem altábornagy vezette magyar erők, illetve összecsapásaik ábrázolása, ami csak felvezetés volt az „igazi” ostrom előtt. A szerző ezután részletesen bemutatja az Arad cs. kir. erődjét megadásra kényszerítő, Vécsey Károly tábornok vezette V. hadtest felvonulását, majd a két és fél hónapra ostrom munkálatait Temesvár alatt, illetve a védők aktív és passzív intézkedéseit egészen az erőd augusztus 9-i cs. kir. felmentéséig. Végül értékelésében megállapítja, hogy a korabeli és későbbi vádakkal ellentétben Vécsey tábornok lehetőségeihez mérten mindent megtett az erőd bevételeért, és noha az nem sikerült, augusztus elejére a védősereg már elvesztette állománya jó egyharmadát, és így az ostrom további folytatása esetén valószínűleg elkerülhetetlen lett volna az erőd eleste.

A hatodik fejezet a korabeli „kisháborút” mutatja be a székelyföldi Háromszék 1848. decemberi védelmén keresztül. A szerző itt előbb a „kisháború” jellemzőit és elméletét ismerteti, majd Háromszék katonaföldrajzát, illetve az önvédelmi harc előzményeit, valamint a szék védelmének megteremtését részletezi. Ezt követi a székely, illetve a cs. kir. haderő, majd a jó egy hónapig tartó hadműveletek bemutatása. Csikány Tamás minden eddiginél pontosabb képet rajzol a fordulatokban bővelkedő hadieseményekről, amelyek egészen az 1849. január 2-i árapataki békeszerződésig tartottak. Értékelésében a szerző megállapítja, hogy bár a székelyek végül békére kényszerültek, a szék megszállását sikerült megakadályozniuk, és jelentős cs. kir. erők lekötésével alaposan megkönnyítették József Bem tábornok Erdély felszabadítására indított hadjáratának kezdeti szakaszát.

A kötet befejező részében Csikány Tamás röviden összefoglalja a korabeli hadműveletek és összecsapások rekonstrukciójával kapcsolatos nézeteit, és leszögezi, hogy véleménye szerint az 1848–1849-es szabadságharc során a magyar központi hadvezetés, illetve a jobb magyar hadvezetés

rek (Görgei, Klapka, Bem) tudatosan törekedtek a legújabb katonai vezetési elvek alkalmazására, és sikereiket is ezen elvek rugalmas alkalmazásának köszönhették. Így elvi szinten semmiben sem maradtak el a több tapasztalattal rendelkező cs. kir., illetve orosz „kollégáiktól”. A szabadságharc sorsát így nem az ellenfél jobb vezetése, hanem elsősoró túlereje döntötte el.

A szép, igényes küllemű, jegyzetekkel és bibliográfiával ellátott kiadványt számos, a megértést és a jobb használhatóságot elősegítő korabeli, illetve mai ábra, kép, térkép és rajz díszíti.

A műben az alábbi nyomda- és betűhibák, elírások és tévesztések korrigálandók. A Gál Sándorról írott életrajz szerzője helyesen Németh György (12. o.). A Götz-hadosztály helyesen Götz-dandár (40. o.). A cs. kir. III. hadtest három gyalog- és egy lovasdandárból állt (41. o.). Kleinheinz Oszkár tábornoki őrnagy a magyar I. hadtest tábornoki főnöke volt (78. o.). 1848. december 28-án Bábólnánál a 34. (Porosz herceg) sorgealozred 2. zászlóalj harcolt (97. o.). Perczel Mór csak vezérőrnagy, nem vezérezredes volt (119. o.). Az 1842M kamrás puskával a cs. kir. határőrezredek lővésezt (századonként 12-16 fő), illetve a tiroli, valamint a tábori vadászzászlóalj állományának egyharmadát szerelték fel (129. o.). 1849. július 2-án Komáromnál a III. és nem az I. hadtest állomásozott (131. o.). A VII. hadtesten belül a felsoroltakon kívül Posta alezredes hadosztályában az Újházy-vadászzászlóalj, Liptay alezredes hadosztályában a 11. hatfontos gyalog-űteg, a Berzsényi ezredes vezette lovashadosztály, illetve Weissl alezredes hadoszlopában a Weissl-gránátosztály, az 1. utászászlóalj és a 2. röppentyűűteg szolgált (135–136. o.). A II. hadtest létszáma 1849. június 30-án már kb. 6300 főt számlált (135. o.). A cs. kir. Ludwigh-lovasdandárban a cs. kir. 2. lovasűteg szolgált (137. o.). Az Őszőnyél álló cs. kir. Bechtold-lovasdandár helyesen Simbschen-lovasdandár (158. o.). Az 5. magyar lovasűteg parancsnoka 1849. július 2-án már Csányi Márton főhadnagy volt és nem Wenzel Freudenreich őrnagy. Az űteg nem semmisűlt meg teljesen, mivel a kezelőállomány egy része az űtegpáncsnok vezetésével elmenekűlt, és két hűfontos tarakot, valamint 4 lőszerkocsit is kimentett a bekerítésből (169., illetve 176–177. o.). A magyar III. hadtest lovashadosztályának július 2-án csak 12 lovasszázada volt (172. o.). A Mándy-lovashadosztályánál a 2. lovasűteg volt (185. o.). A 9. kombinált orosz gyaloghadosztály már 1849. június 3–4-én Pozsonynál csatlakozott a cs. kir. főszereghez, és egy gyalog-, egy vadász-, és egy tűzérdandárból állt (190. o.). A 349. jegyzet helyesen 379. jegyzet (193. o.). Az I. osztrák hadszereg helyesen I. osztrák hadtest (197. o.). Dékány Rafael a 25. honvédzászlóalj katonája volt (235. o.). Hajdú János hadnagy egy hatfontos félűteget (3 lűveg) vezetett (271. o.). Temesvár alatt a 49. honvédzászlóaljn csak a 2. százada volt (314. o.). 1848. november végén az Erdővidéken nem a 12. honvédzászlóalj 2. százada, hanem a 15. (2. székely) határőr-gyalogszereg 2. százada kapitulált (347. o.). Végezetűl: bár a szerző jól használhatónak ítéli Czetz Jánosnak Bem erdélyi hadjárataról 1850-ben írott munkáját (8. o.), a nevezett mű megbízhatatlansága miatt már a XIX. század végén kritikák keresztűttűzébe került, mégpedig jogosan. Többek között olyan pontatlanságok kerültek belőle át az 1848–1849-es köz- és hadtörténetbe, mint „az Észak-Erdély sorsáról döntő”, valójában meg sem történt 1848. december 29-i bethleni „űtközet”, vagy az 1849. áprilisában a Bánságban a cs. kir. Leiningen-dandár bekerítésének és Temesvár rajtaűtéssel való elfoglalásának Bem által kidolgozott, a valóságban nem is létező terve (utóbbi jelen munkában is felbukkan a 291. oldalon). Hogy a különböző létszámbeli „űrűkkokról” (például a valójában alig 80-90 fős „hűres” bécsi akadémiai légű „zászlóaljerejűvé” duzzasztásáról) már ne is szűljünk...

A fentiek ellenére a recenzens csak ajánlani tudja a fenti munkát minden érdeklődőnek, szakmabeli és laikus olvasónak egyaránt, aki a korabeli hadművészet szemszűgéből szeretné tanulmányozni a „csudák évének” magyar hadieseményeit.

Kemény Krisztian